

פסקי דין ממו"ר הגאון רבי ברוך יצחק לוי זצ"ל

רב ור"מ "מקור חיים"

מייסד וראש בית הדין לממונות בירושלים

בנידון

פרע חוב מע"מ של חברו, אם חייב להחזיר לו

המקורות להלכה

כללא דריביתא: אמר ליה למלוה הלויני סך כסף לזמן מסויים ואשלם לך בשציל שימוש הכסף כך וכך מעות לחודש, כיון שחייב לשלם לו מה שפסק כמו בשוכר דירה או כליס, דהשוכר חייב לשלם שכר השימוש במושכר, לכן אסרה תורה, או מדרבנן אם לא קלן. ובארווח ליי זימנא לרש"י הארכת הזמן היא הלואה חדשה, וכיון דחייב לשלם בשציל הארכת הזמן הרי זו ריבית. ולשיטת תוס' בקדושין ז' ב' אין הארכת הזמן אלא מחילה על זכות התביעה בהגעת הזמן, וכיון שאין שום חיוב לשלם עבור מחילת זכות התביעה כיון שאין כאן מלוה חדשה, אין בזה ריבית. וכן פליגי בזה הרמב"ם והראב"ד במלוה ולוה ובהלי אישות.

זה ברור ופשוט, כשאחד משתמש בכספו הוא, ומרויח הרבה ומתעשר, אין לאף אחד שום זכות לתבוע ממנו חלק בכספו, אלא אם באיזה אופן ינטרף לתת למאן דהו איזה תשלום, זה גובל בענין של קנס, אבל מלד הדין אדם שמרויח בכספו הוא הן תועפות, כל הרווחים שלו.

אם לא בקש מהזולת שילוה לו כסף, כי יש לו הרבה כסף ואינו זקוק להלוואות ומאן דהו פרע חובו בלי שיבקש ממנו שיפרע חובו, דינו הפורע חובו של חצירו אין זה אלא מצריח ארי ופטור מלשלם, ומכש"כ שאינו חייב לשלם שום תוספת למי שפרע, דמה שכספו נושא רווחים בצנקה, הלא זה כספו של נושא הרווחים ואין לזר אף אם פרע חובו שום שייכות לרווחים של הצנקה.

ולכאורה הלא שנינו בחולין דל"ד בבא מצית המלך ונטל את גורנו אם בחובו חייב לעשר מטעם משתרשי ליי, דביאור הדברים, כיון דהמעשרות שנטל מצית המלך השאיר אללו כספו, אז המעשרות הולידו אללו כספו שלו, והרי זה כולד פרתו ששייך הולד לצעל הפרה בכל מקום שהפרה נמלאת. לכן אם פרע חובו ועיי כך נשאר אללו כספו שלו ועושה רווחים בזה, הרי הכסף בצנקה שייך למי שפרע החוב, ומשתמש בכספי התוצע.

ונראה דזה ברור ופשוט צפורע חובו של חצירו לא שייך ענין משתרשי, דאל"כ למה צפורע חובו של חצירו פטור לשלם, מ"ש מאנסו בית המלך את גורנו דהכסף שנשאר ברשותו הרי הם של הכהנים והלויים, ה"ה הכסף שנשאר אלל הצע"ח במה שלא פרע הוא אחר יהיה שייך להאחר, והתירוץ הוא, דלו היה פורע בעלמא את חובו יש לו תועלת במה שמקיים מצוה של פריעת צע"ח, אבל אחר שפורע עבורו אין לו התועלת של קיום המצוה, דאחר אינו יכול לפרוע חובות של חצירו, אלא כשפרע פטור צע"ח מפני שאין

כאן חוצ שהמלוה כבר קבל את שלו, והרי זה דומה למונע את חצירו שיאכל, וכי נימא בזה ענין משתרשי שהוא גרם שהאוכל ישאר, וע"כ יזכה המונע במאכל. וע"כ אם היה אוכל היה לו תועלת שהוא אכל ושבע ועכשיו אין לו שום תועלת, ולא שייך בזה ענין של משתרשי. ולא דמי לתשלום מסים שבע"כ אדם משלם מסים ואין לו שום תועלת מענש התשלומים אפילו אם הוא בעלמו היה משלם, אלא צמה שנפטר מטרדות, אבל לא מענש התשלומים, לכן אם אחרים שלמו המסים עצורו שייך בזה ענין של משתרשי.

ואשר לפי זה, בצד אחד ושילם עצורו מס ערך מוסף, זה דומה לאנסו בית המלך את גרנו אם בחוצו חייב לעשר מטעם משתרשי, והרי הכסף שיש לו בצנק נגד החוצ של מע"מ שייך לפורע, ומן הדין שהרווחים אם ישנם יהיו שייכים לפורע.

אבל בזה מסתפקנא אם הדין של משתרשי הוא שתמורת החוצ שנשאר אללו שייך בענש לפורע או שיש עליו רק חיוב תשלומים, והכסף שיש לו בצנק אין לפורע שום זיקה עליהם, ואם כן הרווחים שנושא כספו בצנק אין לפורע שום שייכות.

ואם בכל זאת מחייבים את קונה הדירה לשלם מע"מ וכשלא שילם צהגיע הזמן ילטרך לשלם ריבית והנמדה, אין זה אגר נטר דפירושו שכר שצביל שימוש בכספו של המוכר, דהלל אם היה משלם בזמן לא היה לריך לשלם אחר, ולא ביקש ממנו שירוויח לו הזמן, דלא הקונה ולא המוכר ידעו שלא שילם מע"מ בזמנים שקבעו ביניהם, ואין זה אלא קנס, והקנס הוא לפי ערך הפיגור. והא דקראו לזה ריבית וריבית דריבית הוא מפני שאינם יודעים את ההלכה דצכה"ג לאו ריבית הוא דאין זה שכר המתנת מעות. וכן מבואר בר"י מיג"ש ב"ב קסז ב' במשנה מי שפרע מקלת חוצו, דאילו פרע לזה למלוה במישלם זימנא דקלצ ל"י, מאי דאישתייר גבי' מהאי שטרא הוה שקיל ליה מלוה בלא תוספת, וכי לא פרע ליה במישלם זימנא וכו', וכיון דאילו פרע ליה לזה במישלם זימנא, ההוא מידי דאישתייר ליה גביה הוה שקיל ליה מלוה בלי תוספת, אישתכח דלא מטיה ליה הנאה מחמת האי זימנא דארווח כי היכי דניהוי אגר נטר ל"י וכו' דהא האי תוספת דשקיל מיניה לאו אגר זימנא קמא דארווח ל"י, דקא חזינן דאילו יהיב ל"י במישלם זימנא ההוא מידי דאישתייר למלוה גבי' מהאי שטרא, לא הוי שקיל ל"י מלוה להאי תוספת מיני' וכי מטא זימנא ולא פרע ל"י דקשקיל ל"י כול"י שטרא לא קא מרווח ל"י זימנא אחרינא ליכא הכא אגר נטר ל"י כלל. עכ"ל. הרי רק בארווח ל"י זימנא ובגלל זה לקח ממנו תוספת ה"ז אגר נטר, אבל אם לא מחמת הרווחת הזמן לוקח יותר אין זה אלא קנס.

וכראה בנידון דידן אין זה בכלל של אגר נטר דלא ארווח ליה זימנא, דאין המוכר ולא הקונה יודעים מזה, ובפרט דאין הקונה מעונין כלל שישלם עצורו, אין התשלומים הנוספים אלא קנס. ובקל"ה. על מה שהרוויח לו הזמן היינו עד הזמן שקלצו ביניהם, ע"ז אינו נותן שום תוספת, ומהזמן שלא פרע לו הלל לא הרוויח לו הזמן, והא דמשלם התוספת אין זה אלא קנס מפני שלא שילם לו בזמן שקלצ, והקנס הוא לפי ערך הפיגור. לכן לפי הנראה שאין התוספת אלא קנס, ובקנס הלל פסק בשו"ת עבודת הגרשוני סי' ז' שנמתייע מתשובת הרא"ש כלל ח סי' ו' והוצא בחו"מ סי' עג בראובן שנשבע לשלם לחצירו לזמן פלוני ועבר הזמן ולא פרעו כי לא תבעו חצירו דלא עבר על שבעתו כיון שלא תבעו. ובתשובת גבעת פנחס סי' עד וסי' עז בענין שדוכין שאחד מהם עבר על זמן הנישואין המוגבל בתנאים, שלמד מהסמ"ע שם

סי"ק יט דבלא תציעה לא מיקרי עובר על תנאי, ומטעם זה פטר את המשודך מן הקנס כיון שחזירו לא תצטו.

והנה יש לי הרהורים בדבר, באחד שחייב לחזירו לפרוע לזמן קצוב ולא פרע לו לזמן הקצוב, מלד הדין אף שהמלוה היה יכול להרוויח לו היה פורע לו בזמן שקצב לו, מ"מ אין זה אלא מצטל כיסו של חזירו, ולכל היותר אין זה אלא גרמא ופטור מלשלם. טפי פסק הרמ"א צסי' רצב סעי' ז דאם הרוויח צמעות של פקדון בין הי' לו ראות להשתמש בהן או לא אין לריך לתת מן הרווח לצעל הפקדון, ואם צא צעל הפקדון ואמר תן לי פקדוני ואני ארוויח בהן לעלמי והלה מעכב צידו חייב ליתן לו הרווח מכאן ולהבא. ובש"ך שם סי"ק טו הביא צסם המהרש"ל פ"ק סי' ל דאפילו תצטו לדין ואמר לו תן לי פקדוני כי יש לי רווח צרוך, ומצבר דצרי, וזה מעכבו פטור דמצטל כיסו ל"ה אלא גרמא. ובסי' נחלת צבי מצעל פ"ת כתב דהש"ך הסכים לרש"ל. ובחזו"א צ"ק סי' כא אות יג ובסי' כב אות ג דחה מהלכה פסק הרש"ל. אבל זה ודאי אם לא פרע לו מס ערך מוסף צזמן שקצב והמתווך שילם את המע"מ והי' לריך לשלם לו תיכף ולא שילם לו אלא לאחר שנה, אין זה אלא מצטל כיסו של חזירו, ואפילו אם הרויח צכסף שנשאר תחת ראותו ואפילו אם היה פקדון ממש והרוויח צפקדון פסק הרמ"א דאין זה אלא מצטל כיסו של חזירו ופטור.

וצריטצ"א מכות ג א צמשנה מעידין אנו צאישי פלוני שהוא חייב לחזירו אלף זז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד שלושים יום והלווה אומר מכאן ועד עשר שנים, אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו צידו אלף זז מכאן ועד עשר שנים. אין לפרש שישלמו לו מה שאומדין מה שהי' יכול זה להרוויח צאלף זז עד עשר שנים וכו', ועוד שזה גרמא צניזקין צעלמא הוא שפטור צמילי דניזקין צעלמא, וכמו שאמרו צירושלמי צמצטל כיסו של חזירו שהוא פטור וה"ה לענין הזמה. אלא פי' שישומו מה היה נותן הלוה למלווה עתה מחוב זה אם יפרענו עתה ומה היה מניח לו המלוה מזה, ומנכין שומא זז, והשאר ישלם לו כשיעור האומד שהי' נותן לסלק שעצוד זה מעליו לו היו מפסידין אותו.

ועיי' צישועות יעקב יו"ד סי' קם אות ה מה שתמה על הריטצ"א הא כל מצטל כיסו של חזירו היה נותן חיזה סך עבור הרווח. לכן מפרש הישו"י דהיכי דהמלוה תוצע ללוה שישלם לו לזמן שלושים יום מפני שהוא זקוק עכשיו למעות והצ"ד נזקקין לזה, ע"כ שהמלוה טוען שהוא לריך למעות, דאל"ה הצ"ד יאמרו מאי איכפת לך א"כ אומדין כמה היה המלוה מקבל צעד האלף זז אילו היה צאמת מתחילת ההלוואה לזמן מרובה, שישלם לו תיכף, וזה לריכים העדים לשלם. ואמנם מצטל כיסו של חזירו ולא היה מתחילה דין ודברים ציניהם צזה, כיון שכבר נעשה לא חשיב רק גרמא ופטור דאין כאן שווי' כל זמן שלא צא לדין, דאולי לא היה רווח וכדומה. ועיי"ש צמה שרצה ליישב את דברי השו"ע חו"מ סי' עג צאם הלוה והמלוה מחולקים צזמן הפרעון, דהלוה נצצע היסת ממ"נ הלא זה לכאורה מצטל כיסו של חזירו ופטור לגמרי, ואם חיוב ממון יש כאן למה נצצע רק היסת ולא צצועת התורה. ואמר מה שנגע למלוה זה נקרא תציעת ממון, אבל מה שהלוה מודה אין זה אלא מצטל כיסו של חזירו. עיי"ש צדבריו המתוקים.

מהאמור, מדינא אין לי שום פתח לחייב את הקונה צמה שלא שילם מע"מ צזמן שנקצע, ואפילו אם אין חשש של ריבית צאופן שהי' היתר עיסקא, אבל כללל דריביתא לפי שהקדמנו אם חייב לשלם עבור שימוש צכסף, אבל צנידון אף אי נימא דמישתרשי דעלם הכסף שכנגד פריעת המע"מ נקנה לפורע לא יהא אלא

פקדון שאין לו רשות להשתמש בו, הלא פסק הרמ"א אף אם הי' רווח אין זה אלא מצטל כיסו של חבירו
ופטור, ומכש"כ לפי מסקנת היסו"י.
ואם בכל זאת מחייבין את הקונה על הפיגוריס, אין זה אלא קנס ולא מדד הדין, וזקנס הלא פסק בגזעת
פנחס דאם לא תצעו אינו חייב, ואין לי מושג מה לורך כאן בהתחשבות.